

HATİCE

(خديجة)

Ümmü'l-Kâsım (Ümmü'l-Hind)
Hadice bint Huveylid b. Esed
b. Abdiluzza b. Kusay el-Kureşîyye
(ö. 620)

H. Peygamber'in ilk hanımı.

Milâdî 556 yılında Mekke'de doğduğu anlaşılmaktadır. Soyu dedelerinden Kusa'y'da Resûl-i Ekrem'in soyu ile birleşir. Kureyş'in eşrafından olan babası Huveylid kaynakların önemli bir kısmına göre fîcâr savaşından önce öldü (meselâ bk. İbn Sa'd, VIII, 16). Annesi Fâtıma bint Zâide (Zeyd) b. Cündeb (Esam) el-Âmirîyye olup onun soyu da Lüey b. Gâlib'de Resûlullah'ın soyu ile birleşir (İbn Hazm, s. 171). Hatice'nin üstün iffeti sebebiyle İslâmiyet'ten önce "Tâhire" lakabıyla anıldığı bilinmektedir. "Kübrâ" sıfatı ise Resûl-i Ekrem'in en büyük hanımı olması sebebiyle daha sonraki dönemlerden itibaren kullanılmıştır.

Hatice evlilik çağına gelince amcasının oğlu Varaka b. Nevfel ile evlenmesi uygun görülmüşse de bu evlilik gerçekleşmemiştir. H. Peygamber ile evlenmeden önce iki evlilik yapan Hatice, ilk evliliğini Ebû Hâle Hind b. (Nebbâş b.) Zürrâre et-Temîmî ile yaptı. Bu evlilikten, Resûl-i Ekrem'in şemâiline dair rivayetiyle tanınan ve onun terbiyesinde yetişen Hind adlı oğlu doğdu. Ebû Hâle'den bir de kızı olduğu söylenmektedir (İbn İshak, s. 229). Daha sonra Atîk (Uteyyik) b. Âbid (Âiz) el-Mahzûmî ile evlendi. Ondan da Hind (Ümmü Muhammed) adında bir kızı oldu. Kaynakların bir kısmında Hatice'nin önce Atîk ile, onun ölümü üzerine Ebû Hâle ile evlendiği de kaydedilmektedir. İkinci kocasının ölümünden sonra Kureyş'in ileri gelenlerinden bazıları soylu, güzel ve zengin oluşu sebebiyle kendisiyle evlenmek istedi; ancak Hatice bu tekliflerin hiçbirini kabul etmedi. Güvenli bulunduğu kimselerle ortaklaşa ticaret yapılmaktaydı. Tanıdıklarının tavsiyesi üzerine, çevresinde üstün ahlâk sahibi ve güvenilir bir genç olarak bilinen H. Muhammed ile ortaklık anlaşması yaptı ve kölesi Meysere'yi de hizmetine vererek Şam'a (Suriye) gitmesini istedi. Dönüşte başarılı bir tâcir, dürüst ve doğru sözlü bir insan olduğunu gördüğü, Meysere'den ahlâkı ve davranışları hakkında bilgi aldığı, bütün bu özellikleri sebebiyle kendisine hayran kaldığı H. Muhammed'e evlenme teklif etti, o da bunu kabul etti. Onların evlenmesine, Hatic

ce'nin arkadaşı olup daha sonra sahâbe arasında yer alan Nefise bint Ümeyye'nin aracılık ettiği, H. Muhammed'e Hatice ile evlenmeyi düşündüğü takdirde bunu sağlamaya çalışacağını belirttiği, kaynakların çoğunda ikinci bir ihtimal olarak kaydedilmektedir. H. Muhammed aldığı bu teklifi amcalarına götürdü. Ebû Tâlib, kardeşleri ve H. Muhammed'in katılması ile Hatice'nin evinde yapılan toplantıda onun amcası Amr b. Esed'den yeğeni Muhammed için Hatice'ye tâlip olduğunu söyledi ve yeğenin 500 (veya 400) dirhem, bazı kaynaklara göre ise yirmi dişi deve mehir vereceğini belirtti. Amr da bu evliliğe izin verdi. Bazı rivayetlerde Ebû Tâlib'in yerine kardeşi Hamza, Hatice'nin amcasının yerine de babası Huveylid zikredilmektedir. Kaynakların bir kısmında, babasının (veya amcasının) bu evliliğe razı olmayacağını bilen Hatice'nin onu merasimden önce sarhoş ettiği, ayılıp kızını evlendirdiğini öğrenince Ebû Tâlib'in yetimine kız veremeyeceğini söyleyerek bu evliliğe itiraz ettiği, Hatice'nin ise böyle bir şey yapmaya kalkıştığı takdirde Kureyş nezdinde itibar kaybedeceğini hatırlatarak onu bu evliliğe ikna ettiği ileri sürülmekte (Müsned, I, 312; Abdürrezzâk es-San'ânî, V, 320; Zübeyr b. Bekkâr, s. 25-27), fakat bu rivayetlerin güvenilir olmadığı belirtilmektedir. Bu evlilik sırasında Hatice muhtemelen kırk yaşlarında bulunuyordu. Onun otuz yedi (a.g.e., s. 33) veya yirmi sekiz (İbn Sa'd, VIII, 17) yaşında olduğuna dair rivayetler zayıf kabul edilmekle birlikte bilhassa ikinci rivayet, hepsi de İslâmiyet'ten önce olmak üzere Hatice'nin bu evlilikten yedi çocuk sahibi oluşu gerçeğiyle daha iyi bağdaşmaktadır. H. Muhammed'in ise o tarihte yirmi beş yaşında olduğu rivayeti ağırlık kazanmakta, otuz (Zübeyr b. Bekkâr, s. 32) veya yirmi bir yaş (Taberânî, XXII, 449; Heysemî, IX, 351) civarında bulunduğu dair rivayetler ise zayıf sayılmaktadır. H. Muhammed ile Hatice'nin ilk çocukları Kâsım olup iki yaşına kadar yaşadı. Resûl-i Ekrem Ebû'l-Kâsım künyesini onun adından almıştır. En büyük çocuklarının Zeynep olduğu da söylenmektedir. Daha sonra Rukyye, Ümmü Külsûm ve Fâtıma doğdu. Çocuklarından Tayyib (Abdullah) ile Tâhir peygamberlikten önce vefat etti. Bazı kaynaklarda Abdullah, Tâhir ve Tayyib'in aynı çocuk olduğu, İslâmiyet'ten sonra doğduğu için bu çocuğun Tayyib ve Tâhir lakabıyla anıldığı kaydedilmektedir (Belâzûrî, I, 405; İbn Abdülber, IV, 1819; Mizzî, I, 191). Hiçbir

kaynakta yer almadığı halde Muhammed Hüseyin Heykel'in, çocuklarının ölümü üzerine H. Hatice'nin ilâhların merhametsizliğinden sızlandığını, Kâbe ilâhlarına adaklar adadığını ve Hübel, Lât, Uzâ ve Menât namına kurbanlar kestiğini söylemesi (Hazreti Muhammed Mustafa, s. 118-119) onun Batılı yazarlardan etkilendiğini göstermektedir (Mûsâ Şâhîn Lâşîn, s. 40).

Peygamberlik gelmeden önce H. Muhammed'in şehirden uzakta, özellikle Hira'da tefekkür yoluyla ibadet ettiği günlerde Hatice onunla hep meşgul olmuş, eve dönmesi geciktiği zaman hizmetkârları vasıtasıyla ona ulaşmıştır. H. Hatice'nin Resûlullah'ın hayatındaki en önemli rollerinden biri, peygamberlik geldiği zaman kendisine herkesten önce iman etmesi ve onu bütün varlığı ile desteklemesidir. H. Muhammed, Hira mağarasında bulunduğu sırada daha önce hiç karşılaşmadığı Cebrâil ona peygamber olduğunu tebliğ ettiği ve vücudunu üç defa kucaklayıp kuvvetlice sıktıktan sonra Alak sûresinin ilk beş âyetini öğrettiği zaman büyük bir heyecana kapıldı ve korkudan yüreği titreyerek evine döndü. Başına gelenleri anlattıktan sonra, "Bana neler oluyor, Hatice?" diyerek kendinden korktuğunu söyledi. Bunun üzerine H. Hatice Resûlullah'ın korku ve endişelerini gideren şu sözleri söyledi: "Öyle deme! Yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni utandırıp üzmez. Çünkü sen akrabaları gözetirsin, doğru konuşursun, işini görmekten âciz kimselerin elinden tutarsın, yoksulları kayırırısın, misafirleri ağırlarsın, haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin" (Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy", 3, "Tefsîr", 96/1, "Ta'bir", 1; Müslim, "İmân", 252). Hatice daha sonra H. Peygamber'i alıp amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü. İbrânîce bilen, bu sebeple Tevrat ve İncil'i okuyan, daha önceleri Hristiyanlığı kabul etmiş olan bu âlim, Resûl-i Ekrem'i dinledikten sonra ona görünen meleğin bütün peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu söyledi (Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy", 3). Hatice de Resûl-i Ekrem'e, "Senin Allah'ın resulü olduğuna şehâdet ederim" diyerek Müslümanlığı kabul etti. H. Hatice, yeryüzünde sadece üç müslümanın bulunduğu İslâmiyet'in ilk günlerinde Resûlullah ve H. Ali ile beraber bazan Kâbe civarında, bazan evinde ibadet etti (Müsned, I, 209-210). Abdullah b. Mes'ûd, Mekke'ye ticaret için gittiğinde onların üçünü bir arada Kâbe'yi tavaf ederken gördüğünü, bu esnada H. Ha-

tice'nin tesettüre riayet ettiğini söylemektedir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 463). Hatice, müşriklerin zulmü ve haksızlığı karşısında Resûlullah'ı hiçbir zaman yalnız bırakmadı. Mekke'li müşrikler Şi'bü Ebî Tâlib'de müslümanları kuşattığında kendisi de Hz. Peygamber ile birlikte iki üç yıl boyunca muhasaraya göğüs gerdi. Servetini onun davası uğruna harcamaktan geri durmadı.

Hz. Hatice, yirmi beş yıl kadar süren mutlu bir evlilik hayatından sonra hicretten üç yıl kadar önce 10 Ramazan'da (19 Nisan 620) vefat etti ve Hacûn Kabristanı'na defnedildi. Hicretten dört veya beş yıl önce öldüğü de söylenmektedir. Resûl-i Ekrem, Hatice'nin vefatından üç gün önce amcası Ebû Tâlib'i kaybettiği için düşmanlarına karşı kendisini savunan iki desteğini yitirmiş oldu. Kanûnî Sultan Süleyman tarafından Hz. Hatice'nin kabri üzerinde yaptırılan türbe, Mekke'nin Suud yönetimine geçmesi üzerine diğer türbelerle birlikte 1926 yılında yıktırılmıştır (*DîA*, VII, 388).

Resûl-i Ekrem, Hz. Hatice'nin vefatından sonra çeşitli hanımlarla evlendiği halde onu hiçbir zaman unutmamış, eşinin fedakârlığını ve dostluğunu her fırsatta anmış, evde koyun kesildiği zaman Hatice'nin eski dostlarına ondan birer parça göndermeyi ihmal etmemiştir. Bir defasında Hatice'nin kız kardeşi Hâle'nin içeri girmek üzere izin istediğini duyan Hz. Peygamber, onun sesini ve izin isteme tarzını Hatice'nin sesine ve tavrına benzeterek heyecanlanmış ve, "Allahım, bu Huveylid kıza Hâle'dir!" demişti. Bu vefa duygusunu ve sevgiyi hazmedemeyen Resûl-i Ekrem'in genç hanımı Âişe, bizzat itiraf ettiği gibi hayatında en çok Hatice'yi kiskanmış, ölüp gitmiş bir kadını ne diye hâlâ anıp durduğunu, üstelik Allah'ın kendisine ondan daha hayırlısını verdiğini söyleyerek bu duygusunu ifade etmiştir. Hz. Hatice'nin aleyhinde konuşulmasından rahatsız olan Resûl-i Ekrem, Âişe'nin kendisini ondan daha hayırlı görmesini tasvip etmemiş, davasına kimse'nin inanmadığı günlerde onun inandığını, halkın kendisini yalanladığı sırada onun tasdik ettiğini, hiç kimsenin kendisine bir şey vermediği dönemde onun İslâm davasını malıyla desteklediğini, üstelik diğer eşlerinden çocuğu olmadığı halde Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ondan çocuk verdiğini söylemiştir. Ayrıca onun bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı olduğunu belirtmiştir. Nitekim bir defasında Cebrâil Resûlullah'a gelerek Hatice'ye hem Ce-

nâb-ı Hakk'ın hem de kendisinin selâmını söylemesini ve ona içinde hiçbir gürültünün, çalıp yorulmanın bulunmadığı oyulmuş inciden yapılmış bir köşkün verileceğini müjdelemesini bildirmiştir (Buhârî, "Umre", 11, "Enbiyâ", 45, "Menâkıbü'l-enşâr", 20, "Nikâh", 108, "Edeb", 23, "Tevhîd", 32; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 69, 71-78). Hatice hayatta iken bir başka kadınla evlenmeyen Hz. Peygamber, Âişe'nin belirttiğine göre hâtıralarını yâdedip kendisi için istiğfarda bulunmaktan büyük haz duyardı. Resûl-i Ekrem'in kızı Zeynep, kocası Ebû'l-Âs Bedir Gazvesi'nde müslümanlara esir düştüğünde evlendiği gün annesinin kendisine hediye ettiği gerdanlığı onu kurtarmak üzere fidiye olarak göndermişti. Hz. Peygamber Hatice'nin gerdanlığını görünce duygulandı ve ashtan gerdanlığın tekrar Zeyneb'e gönderilmesini rica etti. Resûl-i Ekrem, Mâriye'den doğan İbrâhim dışındaki bütün çocuklarının annesi olan Hz. Hatice'yi hayatı boyunca minnet ve sevgiyle anmıştır.

Hz. Hatice, hangi mezhebe bağlı olursa olsun bütün müslümanlar tarafından çok sevilmiş ve sayılmış, Arap olan ve olmayan İslâm toplumlarında Hatice adı kız çocukları için yaygın bir isim haline gelmiştir. Hz. Hatice'nin hayatına dair çeşitli dillerde kaleme alınmış eserler bulunmaktadır. Bunlardan Arapça olanlar arasında şu eserler anılabilir: Abdülhamîd ez-Zehrâvî, *Hadice ümmü'l-mü'minîn* (Kahire 1328, 1345); Abdüsselâm el-İsrî, *Hadice bint Huveylid* (Kahire 1960); Âmir el-Akkâd, *el-Mişâlû'l-nâdir Hadice bint Huveylid* (Beyrut 1974 [?], Dârü'l-Cil); Abdullah el-Alâyîlî, *Meşelühünne'l-a'lâ es-Seyyide Hadice* (Beyrut 1983); İbrâhim Muhammed Hasan el-Cemel, *Ümmü'l-mü'minîn Hadice bint Huveylid el-meşelû'l-a'lâ li-nisâ'i'l-âlemîn* (Kahire 1987); Mahmûd Şelebî, *Hayâtü ümmi'l-mü'minîn Hadice âleyhesselâm* (Beyrut 1989); Abdülhamîd Mahmûd Tahmâz, *es-Seyyide Hadice ümmü'l-mü'minîn ve sebbâkatü'l-halkı ile'l-İslâm* (Dimaş 1410/1990). *Seyyidâtü nisâ'i'l-âlemîn şiretühünne ve fezâ'ilühünne* (Küveyt 1988) adlı eserini Resûl-i Ekrem'in bir hadisinden yola çıkarak kaleme aldığı anlaşılan Mûsâ el-Esved bu eserinde Hz. Meryem, Fâtıma, Hatice ve Âsiye'nin hayatını anlatmıştır. Türkçe eserler arasında da şunlar sayılabilir: Fatma Şâdiye, *Zevce-i Muh-tereme-i Hazret-i Fahr-i Âlem Üm-mü'l-mü'minîn Hazret-i Hadice'tü'l-*

kübrâ (İstanbul 1322); Mehmed Gavsî, *Ümmü'l-mü'minîn* (Müminlerin Anası) *Seyyidetü'n-nisâ Hz. Hatice'tü'l-kübrâ Binti Huveylid* (İslâm'da Veliyye Kadınların Menkıbesi, İstanbul 1956); Ahmet Cemil Akıncı, *Hazreti Hatice* (İstanbul 1966); Yakup Kenan Necfezâde, *Hatice Anamız* (İstanbul 1968); Serap Yavuz, *Hatice* (İstanbul 1985); Mustafa Necati Bursalı, *İlk Müslüman İlk Zevce* (İstanbul 1988).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 209-210, 312; VI, 117-118; Buhârî, "Ta'bîr", 1, "Bed'ü'l-vahy", 3, "Umre", 11, "Enbiyâ", 45, "Menâkıbü'l-enşâr", 20, "Nikâh", 108, "Edeb", 23, "Tevhîd", 32, "Tefsîr", 96/1; Müslim, "İmân", 252, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 69, 71-78; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 59-61, 94-95, 102, 103, 112-114, 116, 117, 227-229, 238, 250-251; Ma'mer b. Müsennâ, *Tesmiyetü ezvâcîn-nebî ve elâdihî* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1410/1990, s. 46-50; Abdürrez-zâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, V, 320-321; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 198-203, 253-255, 257, ayrıca bk. İndeks; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 14-19; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 9, 11, 18, 77-79, 408, 452; Zübeyr b. Bekkâr, *el-Müntehab min Kitâbi Ezvâcîn-nebî şallallâhu âleyhi ve sellem* (nşr. Sekine eş-Şehâbî), Beyrut 1983, s. 23-34; Belâzürî, *Ensâb*, I, 97-99, 396-409; Müberred, *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâî), Beyrut 1986, III, 1362; Dûlâbî, *ez-Zürriyyetü'l-tâhîre* (nşr. M. Hüseyin el-Celâîlî), Beyrut 1408/1988, s. 42-67; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut, ts. (Dârü'l-hayât-türâsî'l-Arabî), XXII, 444-453; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 171; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1817-1825; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 78-85, 283; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVI, 279; XVIII, 170-172; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 191; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 463; II, 109-117; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id* (Dervîş), IX, 350-362; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 600-605; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, II, 214-227, 312-316, 402-407, 571; a.m.f., *Ezvâcîn-nebî* (nşr. M. Nizâmeddin el-Fettîh), Medine 1413/1992, s. 53-76; Şevkânî, *Derrü's-sehâbe*, s. 313-317, 608; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1294, I, 188-189; M. Hüseyin Heykel, *Hazreti Muhammed Mustafa* (Trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1948, s. 112-114, 118-119; *Miftâhu kü-nûzi's-sünne*, s. 174-175; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, I, 326-331; V, 186; Mûsâ Şâhin Lâşin, *Ezvâcîn-nebî şallallâhu âleyhi ve sellem*, Riyad 1407/1987, s. 29-45; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 61-70, 180-181; Abdüssabûr Şâhin – İslâm Abdüsselâm er-Rifâî, *Mevsû'atü ümmehâtü'l-mü'minîn*, Kahire 1412/1991, s. 75-86; M. J. Kister, "The Sons of Khadija", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XVI, Jerusalem 1993, s. 59-95; Fr. Buhl, "Hadice", *IA*, V/1, s. 43-44; W. Montgomery Watt, "Khadija", *EF* (Fr.), IV, 931; Mustafa Fayda, "Cennetü'l-Muallâ", *DîA*, VII, 388.

M. YAŞAR KANDEMİR

HATİCE TURHAN VÂLİDE SULTAN
(bk. TURHAN SULTAN).